

Södra Rörum då & nu

Inledning

I följande korta texter har jag valt att lyfta fram vissa händelser, platser och tidstypiska förhållande för att åskådliggöra hur var att bo i Sverige och i S Rörum under framförallt 1900-talet. Alla texter är därför inte kopplade till befintliga "stolpar" i den bemärkelsen att varje textavsnitt alltid sammanfaller med en specifik geografisk plats. En idé är att skapa nya stolpar och även en interaktiv karta över S Rörums socken på byaföreningens hemsida, där man på ett överskådligt sätt kan se hela bygden och de olika byarna. Genom att sedan klicka olika ställen på kartan, skulle man kunna få upp en förklarande text som både ger en känsla för socknen och för var de olika platserna finns.

Mycket tid har gått åt att för research och att gå igenom de olika websidor, dokument och böcker som finns om bygden. Jag har också intervjuat Curt och Elvy Svensson, Göran Andersson, Maj Andersson och Eva Nilsson för att få en mer levande bild om hur de växte upp.

Sist i dokumentet finns exempel på fler teman som jag identifierat skulle vara av värde, för att ge en än mer komplett bild av byn. Det finns säkert många fler.

Åsa Hansdotter
Maj 2024

Bastubad med lärarinnan

Ända fram till 1952 hade endast två bostäder i S Rörum badrum inomhus. Prästens hade en av dessa och den andra bostaden tillhörde också stiftet. För majoriteten var bad sällsynta och det gällde ännu att hämta vatten ur brunnen, värma vid spisen och tvätta sig i vasken. På gårdarna fanns även brygghus där man både tvättade kläder och använde till "badhus" för familj och anställda. Bristen på vatten och liten tillgång på tvål gjorde att man fick bada i varandras vatten. Detta resulterade i att bastubad kom att bli lösningen för folkbadsfrågan på landsbygden.

Badstugor byggdes under 1920-1950 och S Rörum var inget undantag. Bastuföreningen bildades för att samla in pengar till bygget och teckningslistor skickades ut till kommunens invånare. Så kallade "bastufester" där auktioner på skänkta saker – bland annat spettkakor – anordnades i Funderset för att få ihop ytterligare pengar och slutligen kunde man bygga **byns första bastu** troligen i mitten på 30-talet på bröderna Månsson mark i byn nere vid ån.

Fredagar var avsedda för damerna och lördagarna för herrarna. En avlönad baderska satt i förstugan och tog betalt – det kostade 50 öre per bad för vuxna. Även skolbarnen utbildades i personlig hygien genom så kallade skolbad och sista lektionen varje fredagen gick skolbarnen ner till bastun för veckans bad. Lärarinnan bastade ibland tillsammans med flickorna och satt längst fram på bastulaven så att en skolflicka kunde skrubba henne på ryggen, därefter satt resten av flickorna på led och skrubgade varandras ryggar.

Husarlyckan nr 1

Huset som byggdes på 1880-talet var indelat i två delar. Den ena tjänade som godtemplarlocal – dvs ett samlingsställe för medlemmar i nykterhetsrörelsen - och den andra delen var bostad. Här bodde bland annat en husar – en soldat – vars tjänster togs i bruk om kriget skulle komma. Som lön fick han en bostad med en liten bit jord, samt en liten ersättning som han genom dagsverke, kunde dryga ut när han inte var i krigstjänst. Han gav namnet till **Husarlyckevägen**.

Senare köpte Jöns och Karolina Jönsson bostaden och när de första telefonerna kom till byn 1918, hyrde Karolina ut ett av rummen till televerket. Hon blev själv växelstationsföreståndare, en tjänst som hon hade till 1940 då telefonstationen automatiserades. Uppringaren angav den person som han eller hon sökte och sedan var det växeltelefonistens jobb att kunna dennes anknytningsnummer. Ringde man utanför byn fanns det risk att man fick vänta på sin tur, eftersom den endast fanns två telefonlinjer – en till Höör och en till Hörby. Det var säkert ett intressant jobb eftersom telefonisten hörde alla samtal men hade självklart "tystnadsplikt".

Det ursprungliga huset revs under 1988, men häcken och häckportalen är densamma som när på husarens tid.

Pestkyrkogården

Flera vågor av pestepidemier kom och gick i Europa mellan 1300-1700-talen. Sjukdomen kallades även digerdöden eller "svarta döden" på grund av att blödningar under huden gav upphov till stora svarta fläckar på kroppen. Förloppet gick fort och på bara några dagar avled den smittade. På många ställen dog alla bofasta och gårdar stod öde i årtionde. Åkrarna växte igen, skogen vandrade in och husen blev överväxta.

En gammal släktsägen som härstammar från digerdödens tidevarv i mitten av 1300-talet kretsar kring Åkarp och Fulltofta, säger att det i Åkarpsvång finns en backe som kallas för Hyssenbjerr eller Digerdödsbacken. Här lär finnas några spetsiga stenar som är resta över dem som dog i digerdöden.

Under 1712 härjade pesten som mest i Mellanskåne och nästan hälften av befolkningen strök med. Tjuvar stal från de öde husen och det berättas att prästen Hellman från S Rörum, flydde upp till Småland under den tid farsoten härjade i trakten. Frukten för sjukdomen gjorde att myndigheterna förbjöd att pestdöda skulle begravas på de vanliga kyrkogårdarna. Dessutom steg dödstalen så hastigt att kyrkogårdarna inte räckte till, utan så kallade pestkyrkogårdar anlades i utkanterna av byarna. Även utanför S Rörum finns en **pestkyrkogård** med storleken femtio gånger femtio meter, delvis inramad av en förfallen, övermossad stenmur. En skylt av koppar märker ut platsen som ligger precis norr om den gamla landsvägen till Höör.

Men att utan ceremonier begravas utanför kyrkogården, dessutom i ovigd jord, var detsamma som en enkel biljett till evig fördömelse. Det var endast de som tagit sitt eget liv, oäktingar och brottslingar som begravnades utanför kyrkogården. Befolkningen var ovilliga att hörsamma myndigheternas beslut att begrava pestdöda i ovigd jord. Istället dolde man de döda hemma och grävde nattetid upp liken från pestgravarna och lade dem i den vigda jorden vid kyrkan, vilket ytterligare bidrog till smittspridningen.

Dejting & dans

Det fann flera olika dansställen kring Södra Rörum dit ungdomarna cyklade för att dansa och träffa kärleken. **Dansbanan** "Bokskogens tivoli" ägdes av Nykterhetsrörelsen, men hyrdes av andra föreningar och under 1930-talets somrar anordnades ofta familjefester med dans. Tivolit var mycket enkelt och området lystes upp av små gas eller fotogenlampor som hängdes bland träden. Bror Westerlund, Hörbys första korvhandlare, var ofta på plats med sin "korvatunna" och runt dansbanan kunde man prova Lyckans hjul, snurra på tombola eller skjuta prick. Spelmännen kom vanligtvis från trakten och bestod av amatörer som ställde upp för en billig peng. Ville man dansa kunde man köpa en dansbiljett på 10 danser för 25 öre styck som man lämnade till en kontrollant.

Damerna fick tre tillfällen att bjuda upp. Den pojke som hon bjöd upp först, var den som fick följa henne hem. Bodde hon långt bort kunde det bli många mil innan pojken kunde cykla tillbaka hem. På vintern körde byns enda chaufför Arthur Jephson, med överfull bil till danserna. Då fick ungdomarna hoppa av i god tid innan dansstället, för att undvika polisen

som stod och kontrollerade så att inte bilen var överlastad. Utedansbanan försvann efter andra världskriget och idag finns endast skylten kvar.

Kyrkan mitt i Skåne

Ingen kyrka ligger så nära mittpunkten i Skåne som **kyrkan i S Rörum**. Ursprungligen var kyrkan planerad till Lilla Järet – en höjd vid Kvesarumssjöns västra strand. På den tiden var ån seglingsbar och sjön var mycket större än den är idag och det hade varit en naturlig plats att bygga en kyrka. Sägner säger dock att det byggmaterial som körts dit, blev på ett oförklarligt sätt flyttat nattetid och lades på backen där den nuvarande kyrkan står. Den gamla kyrkan som därefter byggdes på platsen under 1100- eller 1200-talet, bestod av natursten med ett tak som delvis var täckt av bly. Vid ett midsommarfirande 1809 antändes ett halmtak på en av gårdarna i byn och elden spred sig med vinden upp mot byn och kyrkan. Totalt brann sju gårdar ner totalt, bland annat prästgården och hela dess arkiv. Hettan var så stark att även kyrkans blytak började smälta. Nedför väggarna rann smält bly som sedan stelnade och bildade klumpar.

1871 fick byn en ny kyrkoherde som började verka för att bygga en ny kyrka som enligt tidsandan skulle vara stor, ljus med torn. Underhållet av den gamla kyrkan som hade skadats i branden, var eftersatt och man ansåg att den var i så dåligt skick att det var risk för ras. Kyrkoherde, Jon Bokander, skrev brev till kungen för att få rivningslov, men hade inte tålamod att vänta på besked och började därför riva kyrkan på eget bevåg. Det visade sig att kyrkan inte alls var i så dåligt skick som man hade antagit, utan fick sprängas med dynamit. När svaret väl kom från kungen om rivningsförbud, fick kyrkoherden skriva ett långt brev och göra avbön eftersom kyrkan redan hade rivits. Turerna kring 1880-talets kyrkbygge blev många och långa med tvister mellan direktionen för kyrkbygget och entreprenören, men slutligen kunde den nya kyrkan invigas 1887 för den totala kostnaden av 33 000 kronor.

Eva Nilsson, född 1947 berättar: Kyrkvaktmästare Gotthard Thor var en vänlig och hjälpsam man men väldigt lomhörd, för på 50-talet stod han uppe i kyrktornet och trampade igång klockan och ljudet var öronbedövande. På julaftons kväll cyklade han ner till kyrkan från sitt hus i Mannarp och eldade hela natten i kyrkans spisar, för att det skulle vara varmt för besökarna på kyrkottans morgon.

AK-arbetarna byggde vägar & charmade flickor

År 1922 var mer än 34 procent av befolkningen arbetslösa. För att motverka arbetslösheten instiftades Statens arbetslöshetskommission och så kallade nödhjälpsarbete, som bestod av väg- och brobyggen, skogsarbete och utdikning av åkermark. De som anvisades ett AK-arbete tvingades ofta långt hemifrån levde på i stort sett existensminimum. På 30-talet kom dessa arbetare från städerna till S Rörum och hyrdes in på olika gårdar, medan bönderna i gengäld fick en extrainkomst för mat och husrum. En del gårdar kunde ha sju, åtta man inneboendes i ett enda rum. AK-arbetarnas uppgift blev framförallt att förbättra vägarna mellan S Rörum och Häglinge S Rörum och Hörby.

Några av socknens flickor blev förälskade i AK-arbetarna som ofta dök upp när det vara dans i trakten. Inte sällan var det en hel del alkohol inblandad och ibland mutade arbetarna fjärdingsmannen - som var ordningsvakt på dansbanorna - med alkohol för att få komma in på området. AK-vägarna blev den sista generationens vägar som i det närmaste byggdes med handkraft och representerar en epok mellan ko-stigarna och moderna tiders landsvägar, innan kommuner och uppdragsgivare istället valde att anlita professionella firmor istället för AK-arbetarnas arbetskraft.

Innan elektriciteten kom

Maj Andersson född 1930 berättar:

”På dagarna eldade vi bara i köket så det var där vi samlades på kvällarna - mamma stoppade strumpor och pappa som var fjärdingsman, skrev rapporter. Skulle man gå på dasset fick man bege sig ut femtio meter från huset, det var både kallt och läskigt på vinterkvällarna. Jag minns så väl julafton 1940 när lampan ovanför köksbordet kopplades in med elektricitet för första gången. Det var magiskt. Inte för att vi hade så många elektriska saker, men framför allt var det skönt att slippa det gamla strykjärnet som värmdes på gjutjärnsspisen och nästan alltid gjorde svarta märkena på kläderna. Tvättmaskinen var såklart också något helt fantastiskt. Tidigare stod det alltid en stor tvättgryta på spisen och vi fick hjälpas åt att fila tvätten på en tvättbräda. Moderna blöjor fanns ju inte heller utan cellstoff kom först 1949. Vilken skillnad det var att slippa allt slitet med att koka tygblöjor.”

Curt Svensson född 1927 berättar:

”Eftersom vi inte hade kylskåp tog vi tillvara maten på olika sätt för att den skulle hålla länge. Man saltade eller rökte allt man kunde. Äggen täcktes av gellin för att hindra luft och bakterier från att tränga in och på det sättet förlängdes hållbarheten. Många hade en matkällare under huset där det var lite svalare och fläsket hängdes på loftet så att det torkade. Potatis, morötter och vitkål förvarades på åkern i ”pärestacker” av halm och jord. De som hade nära till vatten i brunnen sänkte ner kannan under natten för kylning. Andra fick hålla mjölken frisk genom att handpumpa vatten i stora träbaljor och byta vattnet flera gånger varje dag under sommartid. Fram till 1930 hämtades mjölken med hästskjuts från mjölkbordet vid vägen.”

Socknens affärer & Carlias café

Den gamla affären i Ekastorp blev lanthandel 1927. Från början var det de bofasta i närområdet som handlade, men i takt med att tomterna i Ekastorp blev sålda som fritidsboende, förändrades klientelet. Många sommarstugegäster kom från Malmö och passade på att handla på väg till sin stuga. Inte minst den ökända Hurvamördaren, som sänkt sig i Bosarpassjön, hade gjort att stugorna började bli attraktiva i området. Allt som hörde en diverseaffär till såldes bakom disk: från spik och skruv, till garn, tyger och fotogenlampor. Maj Andersson, född 1927, minns att få saker var paketerade på den tiden, utan istället vägdes det mesta upp i påsar och strutar – socker, salt, soda, såpa, ost och kryddor. Snuskaggen på fem kilo stod på golvet med en sked utav horn – det enda material som tålde den frätande varan. Brödet förvarades i en stor kista på golvet. På disken stod den blänkande pendelvågen med sina vikter och karamellburken som det bjöds flitigt ur. En stor tunna med fet islandssill stod framme vid disken och en låda tvålar doftande av viol, nejlika och jasmin. Kunderna plockade inte varorna själv från hyllorna, utan de togs fram av handlaren eller en expedit som sedan skrev varornas priser på ett handskrivet kvitto.

Handelsboden blev en träffpunkt för folk, där man fick höra om det senaste nytt i byn och utbyta erfarenheter om grödor och skvaller. Varje fredag morgon under 50-talet kunde kunderna ringa till affären så körde Majs man hem varorna med sin Volvo Duett senare under dagen. I och med att storköpen började etablera sig, blev det svårare och svårare att driva lanthandeln i Ekastorp och slutligen tvingades den slå igen 1970.

Nere i S Rörum fanns det också **två affärer** fram till mitten av 1970-talet. Den ena lite mindre "Perssons affär", låg på ett par hus från nuvarande Höörs båt & fritid och är idag märkt Köpmansgården. Den andra "Olssons affär" låg precis intill ån och var troligen den äldsta affären i byn ursprungligen från 1850-talet, men efter en brand uppbyggd igen 1918.

Huset där Carlias café låg, finns ännu kvar på Kalias väg i byn. Det drevs från 1927 fram till slutet av 50-talet av de ogifta systrarna Hanna, Anna och Carlia Olsson där den senare gick under smeknamnet "Miss Hollywood" eftersom hon hade varit en vända till Amerika. Hon pratade mycket om "televisionen" som hon upplevt där, men som ingen i S Rörum förstod riktigt vad det var. Caféet sålde allt från smördegsbakelser och ett-öresskorpor till cigaretter och bröd från den kratteldade bakugnen. Eva Nilsson, född 1947, minns att hennes mamma skickade iväg henne för att köpa bröd med orden "be nu om nytt bröd" och när hon stammade fram sin begäran fick hon svaret "nytt och nytt – vi kan ju inte äta allt gammalt bröd själva!"

Skurlov & stränga lärarinnor

Från små ambulerande skolor kring S Rörum under 1800-talet, blev det under 1920-talet färre och bättre rustade skolor. Den gamla **storskolan på Häglingevägen** är idag privatbostad, men omfattade fram till 1955 årsklasserna 5-7. Byns tidigare småskola är idag S Rörums **församlingshem**, men tog ursprungligen i bruk 1906 med barn i årskurs 1-2. Elida Andersson började där sin tjänst som småskollärare 1908 och tjänade då 350 kr om året och extra 20 kronor för städning av skolsalen. Tjänsten hade hon sedan i 40 år, vilket gav henne guldmedalj för lång och trogen tjänst när hon slutligen gick i pension.

En torsdag i varje månad var det skurlov. Då städades skolan och barnen fick följaktligen ledigt. Ofta fick de istället hjälpta till hemma och gallra betor, hösta hö eller plocka bär. Eftersom det på torsdagar även var torgdag i Hörby, var inte helt ovanligt att Artur Jephson gav taxi-skjuts in till marknaden. Han var den enda i socknen som hade bil och behövde man åka någonstans kunde man ringa honom. Det var också han som körde skolskjutsen när den sedan kom på 50-talet. När det under vintern inte gick att köra bil på grund av snön, spände han för hästen och så fick barnen åka släde till skolan.

Nya skolan – **Husåren** – blev klar 1955 och hade en rymlig skolmatsal som användes som klassrum, eftersom det ännu inte serverades någon mat. Det var inte förrän i början av 60-talet som barnen fick tillgång till en riktig skolbespisning. 1956 började en ny lärarinna på skolan. Hon hette Agnes Liljedahl och hennes undervisningsmetoder ifrågasattes av hela bygden. Det var allt från örffilar till att hon ifrågasatte barnens intelligens. Ett par pojkar från Mannarp hade vid ett tillfälle glömt sina blyertspennor och då fick de vackert gå hem att hämta dem. Den promenaden var fem kilometer enkel väg. Själv ansåg Agnes att hennes hårda tag var ett bidrag till kampen mot ungdomsbrottsligheten. Men föräldrarna i byn reagerade starkt på hennes metoder och lät barnen skolstrejka. Fjärdingsmannen blev inkallad för att medla mellan parterna, men det hela slutade med att det blev ett stort mediauppbåd om skandalen. Med hjälp av kommunen, anställde föräldrarna istället en annan lärare och med endast tre elever kvar i klassen, fick Agnes slutligen avsluta sin anställning i S Rörum.

Fjärdingsmannen

Fjärdingsmannen var ett biträde till polisen med tjänstgöring på landet och bar blå uniform och skärmmössa. Det var inget heltidsjobb utan en bisyssla för någon som till exempel hade ett mindre jordbruk. Arbetsuppgifterna var allt från att driva in skatter, medla i tvister, kontrollera mått och vikter i affären till att följa med sjuka till sjukhuset, kontrollera skjutvapen och hämta barn som inte ville gå till skolan.

Johan Svensson blev fjärdingsman 1935 och var mycket omtyckt för sitt respektfulla sätt att utföra sitt ämbete. Under kriget cyklade han runt och kontrollerade att ingen gömde undan kött eller säd, utöver den kvot man fick ha och att inget ljus glipade ut under mörkläggningsgardinerna.

Motböckerna & nykterhetsrörelsen

I början av 1860-talet förekom försäljning av brännvin i Stenhuset i Arup, men sedan växte motståndet fram mot brännvinsförsäljning – inte minst med starkt stöd av kyrkan. I S Rörum var det under 1860- och 1870-talet en ständig kamp för att få tillstånd till att sälja brännvin. Ansökan gick till kommunalnämnden som ofta ville bifalla ansökningarna, men mötte motstånd från befolkningen och prästen. En skrivelse från kommunalnämnden, skickades till och med till den ”Kungliga Majestäts Befallningshafvande” i Malmö, där man menade att S Rörums långa avstånd till utskänkningsställena i Höör och Hörby, gjorde att byn blivit en ”tillflyktsort för lönnkrögeriets bedrivande” och att till och med fattighjonen i socknens fattighus ägnade sig åt att sälja brännvin. Den enda utvägen för att förhindra detta lagbrott menade kommunalnämnden var att öppna ett lagligt försäljningsställe för sprit i S Rörums by. Skrivelsen avslogs av Befallningshafvanden, som inte ansåg det särskilt sannolikt att lönnkrögeri skulle bedrivas i större omfattning i S Rörum än på andra orter.

I början av 1900-talet oroade sig dock myndigheterna för att Sverige skulle gå under av superi och lösningen blev införandet av motboken, som skulle styra svenskarnas drickande. Ransonen av sprit berodde på vem man var i samhället, men en vanlig arbetare kunde kvittera ut cirka en liter brännvin i månaden. Curt Svensson, född 1927, minns att en liter kostade runt tre kronor 1945 och många sålde därför sina ransoneringskuponger till de som kunde betala.

Nykterhetsrörelsen fick fäste även i S Rörum under 40-talet. I fronten stod prästen Erik Sandborg, som inte bara var emot alkohol, utan även andra typer av beteende som han ansåg syndigt som till exempel dans. Rörelsens möten skedde i fattighuset i byn – då kokade ungdomarna kaffe på den gamla kaminen, stickade strumpor till svenska militärer i Finland och dansade ringdans som var den enda typen av dans som prästen godkände.

Var ligger slätten?

Under 1940-talet brukade ungdomarna i S Rörum åka till ”slätten” för att tjäna pengar genom att gallra betor. Kläder och stövlar packades i resväskor och säckar, medan mat och köksredskap packades i stora amerikakoffertar. Allt lastades på en åkvagn och med hästskjuts åkte de till järnvägsstationen i Satsrup och sedan vidare till gårdar runt Stångby eller Kävlunge som låg på ”slätten”, berättar Curt Svensson, född 1927.

Ungdomarna bodde mycket primitivt med endast sängar som möbler. Matförrådet fick hållas i kofferten eftersom mössen gärna hade velat kalasa på det som fanns i matväg. Arbetet som var mycket tungt, började klockan fyra på morgonen och avslutades klockan sju på kvällen varje dag i veckan. På kvällarna värkte ryggar och redan vid niotiden var det dags att gå till sängs. Efter någon månad åkte man hem för att efter någon dryg vecka återvända, för ytterligare arbete. Vid midsommar var arbetet avslutat och ungdomarna kunde åka hem till familjen med en välfylld plånbok.

Smuggelgrisar under kriget

Under andra världskriget inrättades Kristidsnämnden. Den hade till uppgift att administrera ransoneringskortet - en form av kupongsystem som reglerade fördelningen av varor. Varje person eller familj tilldelades en viss mängd kuponger för bland annat mat, kläder eller bränsle. Kristidsnämnden hade även kontor i S Rörum där byborna hämtade ut sina ransoneringskort.

Det var ont om det mesta. Kaffe var en eftertraktad vara och Maj Andersson, född 1930, minns att hennes mamma många gånger fick nöja sig med surrogatkaffe som tillverkades av rostade rötter, korn, ärtor eller till och med bröd. Ibland rostade Majs mamma själv vetekli med sirap i ugnen för att efterlikna kaffe, men var aldrig nöjd med smaken.

På bondgårdarna fick man inte heller slakta fler djur än vad ransonen angav. Ofta hade gården bara rätt att slakta en gris eller kalv och de andra djuren skulle, mot betalning, gå till slakteriet och staten. Färingsmannen hade till uppgift att se till att reglerna efterföljdes, men både Curt Svensson, född 1927, och Maj Andersson minns att det någon gång smugglades ner en gris i källaren och med skydd för fönstren slaktades sedan djuret i hemlighet för att inte familjen skulle få böter. Det gällde att försöka behålla så mycket mat som möjligt på gården eftersom all tillfällig arbetskraft hade som löneförmån att få både lunch och fika.

Fattighus & skola

Läroinnebostad, skola och **fattighus** i samma byggnad? Ja, det var fallet med den byggnad som kallas Fattighuset i S Rörum. Den byggdes 1839 intill nya kyrkogården och revs i början på 1960-talet. I södra delen av huset hade lärarinnan sin bostad och hon hade verkligen nära till arbetet eftersom skolsalen låg i mitten av huset. Skolsalen värmdes upp med en ugn och skolbarnen fick turas om att sköta eldningen under skoltid, eftersom el inte fanns förrän under 40-talet. Norra delen bestod av två rum och en liten förstuga och där bodde socknens fattiga.

Änkan Cecilia Ohlsson var en av de sista som bodde i fattighuset. Hon kallades för "Skuttacelian" eftersom hennes man hade sålt vävskedar – så kallade skuttor – när han var i livet. Hon hade en liten änkepension, men levde väldigt fattigt. Eva Nilsson, född 1947, minns att hon varannan dag blev uppskickad till Celia med en liter mjölk från gården. Då blev hon bjuden på en "knorrning", som var en liten kaka som var så stenhård att den knappt gick att äta.

Barnmorskan Nelly

Av tre inkomna ansökningar till tjänsten som barnmorska i S Rörum, socken fick Petronella Bengtsson tjänsten 1874 och blev snabbt "Nelly" med hela byn. Förlossningar förr i världen skedde i hemmet och Nelly var alltid beredd med den svarta barnmorskeväskan färdigpackad. Under hennes tid blev småbarnsdöden mindre vanlig i S Rörum och hon hade troligen även rollen som en lite allt-i-allo i medicin eftersom det var dyrt att gå till doktorn.

Hon gifte sig med handlaren i byn och hjälpte även till i hans affär - numera **Köpmansgården** - när hon inte var på barnmorskeuppdrag. När Nelly väntar parets fjärde barn, dog både hennes make och äldsta dotter av tyfoidfieber som spreds i S Rörum vid denna tid. Kvar blev en höggravid Nelly som fick betala av på makens skulder genom bland annat en dödsboauktion där allt från örngott, verktyg, stolar och plättjärn såldes. Tre dagar efter auktionen föddes hennes dotter som fick samma namn som hennes döda dotter.

Nelly kämpade på och lyckades efter några år skrapa ihop så pass mycket pengar att hon kan rusta upp affären. Muraren Nils Gustavsson gör ett bra jobb och tycke uppstår. Men Nils är ingen bra man. Han har sju oäkta barn och förklarar för Nelly att "Gud har skapat fruntimmer bara för att män ska ha roligt". Samma år som de gifte sig försvann Nils till Amerika, under det att Nelly väntar deras första barn. Återigen blir Nelly kvar med sin mans skulder och som den rättrådiga person hon är, betalar hon av men måste slutligen sälja sitt hem för att kunna betala av allt.

1900 övertalades Nelly av släktingar att resa till USA och bosatte sig i Minnesota i staden Lindstrom. Där fortsatte hon sitt värv som barnmorska ända fram till 1927 då hon var 75 år gammal. Hon dog en kall natt med -37 grader och fick sedermera en staty rest i staden till sitt minne av konstnären Ian Dudley "Till minne av duktiga svenska invandrarkvinnor".

Per gick i döden för sitt barn

1862 föddes Johanna Persson som vid 22 års ålder träffade drängen Per Åberg från S Rörum. Tillsammans fick de fyra söner och lyckades slutligen köpa sin **egen gård i S Rörum**. En augustidag 1900 gick Per som vanligt ut på åkern för att arbeta med skörden, medan Johanna hjälpte till med tvätten på prästgården. Mellansonen Edvin, åtta år gammal, passade sin treårige lillebror Janne Albin hemma tillsammans med en kamrat. Pojkarna hittade några tändstickor som de lekte med, och plötsligt tog det eld i halmen. Snart stod huset i brand och Per, som sett röken från åkern, rusade hem och kastade sig in i det rökfyllda huset för att rädda Janne Albin som befann sig på vinden.

Tyvärr gick inte pojkens liv att rädda och även Per blev mycket allvarligt brännskadad när man till slut lyckades få ut honom ur huset. Han fördes till Hörby lasarett där han under natten, endast 42 år gammal, avled av sina skador. Hans grav finns på S Rörums kyrkogård. Idag kan man bara skymta stenruinerna av Pers och Johannas forna gård.

Bessingemordet

Den 28 november 1881 sköts gårdsägaren Ola Månsson till döds genom ett fönster på en ensligt belägen gård i byn Bessinge sydost om Hörby. Ett triangeldrama låg bakom mordet, där hustrun Elsa Nilsson och drängen Per Sjöstedt inlett en relation. De beslöt att röja husbonden ur vägen och lejde drängens fattige morbror, Jakob Eldh från Gunnarp i S Rörum. Jakob Eldh som hade fem barn att mätta, övertalades att ta på sig uppdraget. För att undgå upptäckt lånade han ett par nummer för stora stövlar och gick sedan gick den 17 km långa vägen till Bessinge.

På kvällen den 28 november satt Ola Månsson vid fönstret och läste bibeln med dottern sovandes i samma rum. Jakob Eldh, stärkt av brännvin, sköt snett in genom fönstret och träffade Ola Månsson som föll död till golvet. Under tiden hade hans hustru och dräng skaffat sig alibi genom att befinna sig på annan ord för att brygga öl.

Först gick allt enligt plan, men i gyttjan utanför huset syntes tydliga stövelspår. Eftersom avtrycken visade att stövlarna fått nytt läder längst fram, gick fjärdingsmannen till traktens skomakare och förhörde sig vem som lämnat in stövlar med det skonumret. Bland andra blev stövlarnas ägare tillfrågad och han berättade i sin tur, att stövlarna var utlånade till Jakob Eldh. Både hustrun, drängen och Jakob Eldh dömdes till döden genom halshuggning. Else Nilsson hängde sig dock själv i fängelset genom att knyta samma näsdukar, medan de andras domar ändrades till livstids straffarbete.

Jakob Eldh avtjänade tjugosju år på Långholmen innan han blev benådad och återvände därefter till sin hustru i S Rörum där han levde ett stillsamt liv med familjen i **Kärrolen** och försörjde sig dels som skomakare och dels genom att hjälpa till med jordbruksarbete fram till sin död 1928. Trots hans brott, ansågs han i trakten som en försynt och snäll man. Han ligger begravd på kyrkogårdens allmänning i S Rörum.

Mordplaner & första skilsmässan i S Rörum

1919 gifte sig Agnes Jönsson med Nils Karlberg och flyttade från sitt föräldrahem på gården mitt emot vägen mot Trulstorp, till **Bertilstorp**. Agnes kom från ett litet småbruk och hade inget med sig i boet, vilket gjorde hennes svärmor väldigt missbelåten. Hon och Nils gjorde Agnes liv väldigt svårt och inte enda gång på fyra år, tilläts hon hälsa på sina föräldrar som bodde knappt 1,5 km därifrån.

När Agnes väntade sitt tredje barn, märkte hon att svärmodern och maken tisslade och tasslade mer än någonsin och beslöt sig därför för att tjuvlyssna på dem. Det hon hörde blev en chock. Nils hade träffat en ny kvinna med pengar som var beredd att gifta sig med honom. För att slippa betala underhåll till Agnes och för att kunna behålla de båda sönerna på gården, planerade svärmodern och Nils att mörda Agnes. Det skulle ske genom att svärmodern lurade upp Agnes på loftet och Nils knuffade henne ner för trappan. Eftersom hon var stor och klumpig av sin graviditet, skulle det med all säkerhet tas för en olyckshändelse. Att påstå att Agnes blev bestört är nog en underdrift, men hon höll sig lugn och väntade tills både maken och svärmodern hade somnat på kvällen, innan hon med hjärtat i halsgropen tog båda sönerna och gick den korta biten tillbaka till föräldrahemmet.

Eftersom kvinnor först 1915 fick rätt att skilja sig, var Agnes troligen den första kvinna i S Rörum som begärde skilsmässa. Men för att skilsmässan skulle bli godkänd var prästen först tvungen att agera medlare mellan parterna. Prästen Per Sandberg ville dock inte godkänna ansökan i första taget, vilket hade till följd att Nils hann skriva över gården och allt han ägde till sin blivande fru innan skilsmässan gick igenom. Därmed saknade han ekonomiska möjligheter till underhåll för Agnes och barnen.

Agnes gifte sig aldrig igen, men lyckades försörja sig själv och sina barn med lite olika jobb. Nils fick inga barn i det nya äktenskapet och det sägs att han på ålderns höst kontaktade sin dotter för att be om pengar. Han fick ett självklart nej på den frågan.

Förslag på ytterligare teman:

- Posten i Södra Rörums
- De olika socknarna
- Tragedin i Bjeveröds kvarn
- Kvesarums slott + intervju med Ellie Månsson
- Torvupptagning i Arup och Funderset
- Emigration till Amerika
- Waldemar Gröndahl Trebankalien
- Arthur Jephson och hans bilar
- Domarringen – stensamling.
- Festplatsen/dansbanan för herrskapet från Osbyholm – (Margareta Albinson)